

GRUNDDOKUMENT

ANDLIG VÅRD INOM HÄLSO- OCH SJUKVÅRDEN

GRUNDDOKUMENT FÖR ANDLIG VÅRD INOM HÄLSO- OCH SJUKVÅRDEN

Fastställt av Samarbetsrådet för andlig vård inom
hälso- och sjukvården
(samarbetsorgan mellan Svenska kyrkan och
Sveriges frikyrkosamråd)
den 8 mars 2004.

Grunddokument

Register:

Definitioner	3
Andlig vård	3
Sjukhuskyrkan	3
Andlig vård i den öppna vården	3
Målsättning	3
Riktlinjer för själavården i hälso- och sjukvården	4
Kyrkornas plats och roll i samhällets hälso- och sjukvård	4
Andlig vård på sjukhusen	4
Andlig vård i den öppna vården	4
<i>Tystnadsplikt och sekretess</i>	4
Kurser för själavårdsutbildning i andlig vård inom hälso- och sjukvården	6
Utbildning i andlig vård på sjukhus	6
Utbildning i andlig vård i den öppna vården	6

Bilagor:

Bakgrundstexter

Svenska Kyrkans centrum för andlig vård inom hälso- och sjukvården	7
Sveriges frikyrkosamråd	7
Samarbetsrådet för andlig vård inom hälso- och sjukvården	7
Hälso- och sjukvårdens organisation i Sverige	7

Historik	9
----------	---

Kyrkliga texter och förhållanden 11

<i>Svenska Kyrkan</i>	11
Sveriges frikyrkosamråd	11
Katolska kyrkan	11
De ortodoxa kyrkorna	11
Standards for Health Care Chaplaincy in Europe	12

Utdrag ur lagar och förordningar

13

Adresser	16
----------	----

GRUNDDOKUMENT FÖR ANDLIG VÅRD INOM HÄLSO- OCH SJUKVÅRDEN

Fastställt av Samarbetsrådet för andlig vård inom hälso- och sjukvården (samarbetsorgan mellan Svenska kyrkan och Sveriges frikyrkosamråd) den 8 mars 2004.

Definitioner

Andlig vård

Med andlig vård inom hälso- och sjukvården avses här den av Jesus Kristus inspirerade omsorg om människor som på uppdrag av hans kyrka utförs inom ramen för allmän och privat hälso- och sjukvård och kommer såväl sjukvårdens patienter och deras anhöriga som sjukvårdspersonalen till del. Syftet med den andliga vården är att stödja och hjälpa, ge mod och hopp och att bistå vid omorientering inför nya faser i livet. Som några av dess viktigaste arbetsformer kan nämnas samtal, andlig vägledning, bikt, sakrament och gudstjänst.

Sjukhuskyrkan

Med uttrycket sjukhuskyrkan avses det arbete som de kristna församlingarna tillsammans utför på sjukhusen i Sverige genom anställda och frivilliga. Sjukhuskyrkan framträder i första hand lokalt som en församlingarnas gemensamma angelägenhet och är inte någon särskild "kyrka".

Andlig vård i den öppna vården

Med uttrycket öppen vård avses den hälso- och sjukvård som ges utanför sjukhusen. För den andliga vården inom den öppna vården svarar anställda och frivilliga i de olika församlingarna.

Målsättning

Målet för den andliga vården inom hälso- och sjukvården är att respektera och i möjligaste mån tillgodose de andliga behov som finns hos patienter, anhöriga och personal. Det är önskvärt att varje arbetslag inom sjukhuskyrkan och varje annan lokal enhet som arbetar med andlig vård inom hälso- och sjukvården söker omformulera detta övergripande mål i termer som gör någon form av prövning och utvärdering möjlig.

Riktlinjer för själavården i hälso- och sjukvården

Kyrkornas plats och roll i samhällets hälso- och sjukvård

Kyrkan har såväl Guds som samhällets kallelse att ge sitt bidrag till hälso- och sjukvården och vill utifrån det kristna evangeliet och sin helhetssyn på människan bistå och hjälpa främst i andligt avseende.

Andlig vård på sjukhusen

a. Ekumeniskt arbete

Den kristna sjukhussjälavården är ekumenisk. Representanter för olika kyrkor och kristna samfund arbetar sida vid sida. Var och en ingår i sjukhuskyrkans arbetslag på sjukhuset och

representerar Kristi universella kyrka genom att företräda sitt eget samfund.

b. Förhållande till andra religioner

Kyrkorna reserverar beteckningen sjukhuskyrkan för det egna arbetet. Samtidigt präglas detta arbete av respekt för andra trosuppfattningar.

Sjukhuskyrkan samarbetar så långt det är möjligt med företrädare för andra religioner för att ge varje patient möjlighet att få andlig vård i enlighet med sina egna behov och önskemål.

Andlig vård i den öppna vården

a. Ekumeniskt arbete

Också den andliga vården i den öppna vården bör så långt möjligt bedrivas i en ekumenisk anda. På de platser där det finns ett lokalt ekumeniskt råd eller liknande är det naturligt att detta har ansvaret för samordningen av arbetet mellan de olika församlingarna.

b. Samarbete med kommun och landsting

En stor del av ansvaret för den öppna vården ligger på kommunerna. Arbetet med den andliga vården i den öppna vården bör därför utformas i samråd och nära kontakt med de ansvariga för hälso- och sjukvård i kommun och landsting.

Tystnadsplikt och sekretess

Alla som har anförtrotts ett uppdrag inom den andliga vården inom hälso- och sjukvården har tystnadsplikt.

För skilda kategorier av medarbetare gäller dock olika regler, lagar och förordningar.

För präster i Svenska kyrkan stadgas i kyrkoordningens 31 kap. 9 §: ”Den som är eller har varit behörig att utöva uppdraget som präst har tystnadsplikt i fråga om uppgifter som han eller hon därvid har fått veta under bikt eller enskild själavård.” (Motsvarande formulering finns för biskop i 30 kap. 3 §.)

För diakoner i Svenska kyrkan stadgas i kyrkoordningens 32 kap. 9 §: ”Den som är eller har varit behörig att utöva uppdraget som diakon har tystnadsplikt i fråga om sådant som han eller hon därvid har fått veta under själavårdande samtal, om inte personen ifråga medger att uppgiften lämnas ut. Tystnadsplikten gäller inte om diakonen enligt lag ålagts att uttala sig under ed eller om det föreligger uppgiftsskyldighet enligt 71 § socialtjänstlagen (1980:620).”

Pastorer och diakoner i frikyrkorna samt katolska och ortodoxa själasörjare har i regel i samband med sin ordination eller installation ålagts tystnadsplikt av sitt samfund eller sin församling.

Det är nödvändigt att frågan om tystnadsplikt klargörs varje gång någon får ett uppdrag inom den andliga vården inom hälso- och sjukvården och att någon form av tystnadslöfte – i de fall ett sådant inte givits i samband med vigning, ordination eller installation - därvid avges.

På hälso- och sjukvårdens område finns särskilda bestämmelser i 7 kap. sekretesslagen vilka skall

tillämpas på alla som deltar i verksamheten, såsom anställda eller uppdragstagare.

Kurser för själavårdsutbildning i andlig vård inom hälso- och sjukvården

Samarbetsrådet för andlig vård inom hälso- och sjukvården erbjuder för var och en som får tjänst som själavårdare på sjukhus eller åtar sig uppgifter inom ramen för andlig vård i den öppna vården de kurser som nämns nedan.

Kursplaner kan erhållas från Svenska kyrkans centrum för andlig vård inom hälso- och sjukvården eller Sveriges frikyrkosamråd.

Utbildning i andlig vård på sjukhus.

a. Praktisk teologisk del

Den praktisk-teologiska delen är öppen för präst, pastor, diakon, assistent och musiker med tjänst på sjukvårdande institution. Den omfattar ett introduktionsseminarium på två dagar, två kursveckor, auskultation, arbetshandledning och litteraturkurs.

b. Pastoralklinisk del

Den pastoralkliniska delen är öppen för präst, pastor, diakon och assistent med minst 20 % tjänst på sjukvårdande institution. Den omfattar ett introduktionsseminarium på två dagar, två gånger tre internatveckor, personsamtal, litteraturkurs, projektarbete och ett avslutningsseminarium på tre dagar.

Utbildning i andlig vård inom den öppna vården

a. Församlingsanställda

För församlingsanställda - präster, pastorer och diakoner - anordnas på region- eller kommunbasis veckolånga kurser.

b. Frivilliga

För frivilliga medarbetare i kyrkornas besökstjänst anordnas av olika organ kortare eller längre kurser.

Bilagor

Bakgrundstexter

Svenska kyrkans centrum för andlig vård inom hälso- och sjukvården

Genom ett avtal mellan Svenska kyrkans församlingsnämnd (idag Svenska kyrkans nämnd för kyrkolivets utveckling) och Samariterhemmet i Uppsala startades den 1 februari 1999 Svenska kyrkans centrum för andlig vård inom hälso- och sjukvården. I avtalet skisseras de huvudområden som den vid centret anställde konsulenten skall ägna sig åt: utbildning och fortbildning av medarbetare i själavården på sjukhus, andlig vård i den öppna vården, kontakter med ansvariga inom

Svenska kyrkans stift och internationella kontakter samt frågor som rör etik och människosyn.

Sveriges frikyrkosamråd

FSR har tio medlemssamfund: Adventistsamfundet, Evangeliska frikyrkan, Franska reformerta församlingen, Frälsningsarmén, Metodistkyrkan, Pingströrelsen, Svenska Alliansmissionen, Svenska Baptistsamfundet, Svenska Frälsningsarmén och Svenska Missionskyrkan. Vid FSR:s kansli finns en heltidstjänst som konsulent för andlig vård i sjukvården samt en deltidstjänst för arbete med andlig vård i den öppna vården. FSR har vidare av SST fått i uppdrag att handlägga ärenden som rör insatser för andlig vård i sjukvården utförda av företrädare för andra religioner.

Samarbetsrådet för andlig vård inom hälso- och sjukvården

I samband med omorganisation inom Sveriges Kristna Råd 1998 beslutade Svenska kyrkan och

Sveriges frikyrkosamråd att tillsammans bilda Samarbetsrådet för andlig vård inom hälso- och sjukvården. Svenska kyrkans nämnd för kyrkolivets utveckling och Sveriges frikyrkosamråd utser vardera ett lika antal ledamöter. Rådet har det övergripande ansvaret för samordningen av kyrkornas arbete för andlig vård inom hälso- och sjukvården och kan till sig adjungera också företrädare för den katolska kyrkan och de ortodoxa kyrkorna. En av dess viktigaste uppgifter är att i samråd med sina huvudmän fastställa kursplanerna för utbildning av såväl församlingsanställda som frivilliga vad gäller andlig vård inom hälso- och sjukvården.

Hälso- och sjukvårdens organisation i Sverige

Orientering om hälso- och sjukvårdens organisation kan erhållas från bland annat Landstingsförbundets hemsida på Internet.

Historik

Upprinnelsen till samhällets hälso- och sjukvård, liksom till den verksamhet som sjukhussjälavården står, för finns i Jesu exempel att i ord och i handling värna om sjuka och svaga människor. (Jämför exempelvis Matt 4:23, 9:35 och 10:8.)

På Jesu uppmaning och i hans efterföljd har kyrkan genom århundraden vårdat sig om de sjuka. Medeltidens klosterväsen var den tidens bärare av denna omvårdnad.

I och med reformationen kom själavården bland de sjuka att bli en av församlingsprästernas ämbetsplikter. Hospital och sjukstugor på landet skulle stå under landshövdingens och biskopens uppsikt. Vid hospitalen fanns hospitalspräster, och gudstjänster skulle hållas alla helgdagar.

Under 1860-talet övertog landstingen ansvaret för vården. Men i enlighet med traditionen fortsatte landstingen att anställa lasarettspredikanter från Svenska kyrkan. Ordningen att landstinget och inte längre kyrkan hade ansvaret för den andliga vården fortsatte ända fram till år 1962.

1962 blev den andliga vården bland sjuka åter en kyrkans angelägenhet. Svenska landstingsförbundet och Svenska kyrkans pastoratsförbund utformade vid kyrkans övertagande av ansvaret för den andliga vården en rekommendation för fördelningen av ansvaret. Landstingen skulle svara för lokaler och fasta inventarier och Svenska Kyrkan bära ansvar för den religiösa verksamheten. Som grund för fördelningen av prästtjänster till pastoraten användes bl.a. sjukhusens patientantal.

Under tiden hade emellertid stora förändringar ägt rum. De fria kristna samfunden hade blivit alltmer etablerade. Det enskilda samtalet hade under 1930-talet kommit i centrum som en viktig del i själavården bland sjuka. Nu krävdes själasörjare med god utbildning i det själavårdande samtalets konst. Kunniga själavårdare var viktigare än konfessionstillhörighet.

Prästerna på sjukhusen hade kyrkobokföringsplikt i samband med födelse, dop och begravning. Därför var närvaron av präst från Svenska kyrkan självklar. En utredning med bland andra metodisten Göte Bergsten föreslog en speciell typ av tjänst,

assistent, för att säkra möjligheten till ekumeniska tjänster. Innehavarna av dessa tjänster skulle tillhöra evangeliskt samfund. 1958 föreslog regeringen att huvudmannskapet från och med 1962 skulle åvila det pastorat inom vilket sjukvårdsinrättningen var belägen. Den ekumeniska frågan löstes genom att de fria trossamfunden fick möjlighet att fritt verka på sjukhusen. Därmed bar trossamfunden ett gemensamt ansvar för den andliga vården vid sjukhusen. Frikyrkosamfunden fick dock reella ekonomiska möjligheter att bedriva andlig vård vid sjukhusen först 1980 i och med de statsbidrag som då tillkom för tjänster som sjukhuspastor. Dessa har fördelats av Sveriges frikyrkoråd/SAMRÅD, sedan 1994 Sveriges frikyrkosamråd.

I början av 1980-talet utformade de kristna samfunden riktlinjer för andlig vård på sjukhus. I dessa riktlinjer fastslogs samverkansprincipen. Det grundläggande ansvaret finns hos samfunden, som på olika sätt finansierar arbetet. På sjukhuset tappar kyrkornas företrädare inte sin konfessionella identitet men kan genom sitt samarbete gestalta en verksamhet - ”sjukhuskyrkan”.

I och med, bland annat, Ädelreformen 1992 och Psykiatrireformen 1995 har de kristna församlingarna ställts inför delvis nya arbetsfält och uppgifter i den öppna vården. På olika sätt har de sökt ta sig an dessa uppgifter. Som samlade beteckning för arbetet i såväl den slutna som öppna vården används begreppet ”andlig vård inom hälso- och sjukvården”.

En viktig händelse i den ”moderna” sjukhussjälavårdens framväxt är dels bildandet av Föreningen Svenska Kyrkans sjukhuspräster och assistenter 1972 och de utbildningar i själavård bland sjuka, som startade 1982. Utbildningen var upplagd i tre steg, baskurs, grundkurs och högre kurs. Under år 2000 genomgick utbildningen en genomgripande förändring vad gäller kursplanerna. Själavårdsutbildningen kom att bestå av två delar del en praktisk-teologisk del och dels en pastoral-klinisk del.

Föreningens namn är i dag Svenska kyrkans anställda i sjukvården (FSKAIS). En frikyrklig motsvarighet bildades 1997 med namn Föreningen för frikyrkornas anställda i sjukhuskyrkan (FAS).

Sedan slutet av 1970-talet har Svenska kyrkan haft en konsulenttjänst för andlig vård inom hälso- och sjukvården. Från och med 1999 är denna knuten till Svenska kyrkans centrum för andlig vård inom hälso- och sjukvården. Sveriges frikyrkosamråd har likaså en konsulent för andlig vård inom hälso- sjukvården. De två samverkar i så gott som alla frågor som ligger inom ramen för deras ansvarsområde.

Kyrkliga texter och förhållanden

a. Svenska kyrkan

Kyrkoordning för Svenska kyrkan, § 1

”Församlingen är det lokala pastorala området. Församlingens grundläggande uppgift är att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission.

Församlingen har ansvar för den kyrkliga verksamheten för alla som vistas i församlingen.”

b. Sveriges frikyrkosamråd

Praktikan 1996

”Sjukhuskyrkan är ett församlingsarbete, vars bas är den lokala församlingen. Därför är det också ett ekumeniskt arbete och bedrivs i allmänhet i ekumeniska arbetslag med präster från Svenska kyrkan, frikyrkopastorer och andra. De frikyrkoförsamlingar och lokala ekumeniska organ som vill erhålla statsbidrag för inrättande av hel- eller deltidstjänst som sjukhuspastor bör ta kontakt med Sveriges frikyrkosamråds sekreterare för sjukhuskyrkan. ... Sjukhuspastor bör ha erfarenhet av minst fem års församlingstjänst, ha personlig fallenhet och lämplighet för tjänsten och vara beredd att genomgå den utbildning och fortbildning som hör tjänsten till.”

c. Katolska kyrkan

Det yttersta ansvaret för sjukhussjälavården ligger hos biskopen, som efter behov utser särskilda själasörjare.

d. De ortodoxa kyrkorna

De ortodoxa kyrkorna utgörs av olika etniska traditioner. Kyrkolivet i Sverige är tillsvidare strukturerat enligt dessa etniska enheter. Därför bör en person i behov av själavård, bland annat av språkliga skäl, i första hand hänvisas till själasörjare från den egna etniska kyrkotraditionen. Genom besöksverksamhet av prästerskapet kan kyrkans sakramentala liv utsträckas till att omfatta även de sjuka.

e. Standards for Health Care Chaplaincy in Europe

På hemsidan för The European Network of Health Care Chaplaincy, www.eurochaplains.org, finns Standards for Health Care Chaplaincy in Europe, antagna vid nätverkets sjunde konsultation, Åbo 12-16 juni 2002. Där finns också den svenska översättningen: Grundsatser för andlig vård inom hälso- och sjukvården i Europa.

Utdrag ur lagar och förordningar

1. Regeringsformen, 1 kap., 2 §

”Den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd skall vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten.

Det skall särskilt åligga det allmänna att trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt att verka för social omsorg och trygghet och för en god levnadsmiljö.

Det allmänna skall verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden. Det allmänna skall tillförsäkra män och kvinnor lika rättigheter samt värna den enskildes privatliv och familjeliv.

Etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas.” Lag (1976:871).

2. Regeringsformen, 2 kap., 1 §

”Varje medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad ...

6. religionsfrihet: frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion.”

3. Regeringsformen, 2 kap. 22 §

”Om annat icke följer av särskilda föreskrifter i lag, är utlänning här i riket likställd med svensk medborgare även i fråga om

1. yttrandefrihet, informationsfrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet, föreningsfrihet och religionsfrihet (1 §).”

4. Lag (1998:1593) om trossamfund, 1 §

”Bestämmelser om religionsfrihet finns i regeringsformen och den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.”

5. World Health Organisations definition av hälsa

Health is a state of complete physical, mental, and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity.

6. Hälsa- och sjukvårdslagen, 2 §

”Målet för hälso- och sjukvården är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen.

Vården skall ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet. Den som har det största behovet av hälso- och sjukvård skall ges företräde till vården. Lag (1997:142).

Krav på hälso- och sjukvården

2 a § Hälso- och sjukvården skall bedrivas så att den uppfyller kraven på en god vård. Detta innebär att den skall särskilt

1. vara av god kvalitet och tillgodose patientens behov av trygghet i vården och behandlingen,
2. vara lätt tillgänglig,

3. bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet,

4. främja goda kontakter mellan patienten och hälso- och sjukvårdspersonalen.

Vården och behandlingen skall så långt det är möjligt utformas och genomföras i samråd med patienten.”

7. Hälso- och sjukvårdslagen, 8 §

”I planeringen och utvecklingen av hälso- och sjukvården skall landstinget samverka med samhällsorgan, organisationer och privata vårdgivare.” Lag (1995:835).

8. Hälso- och sjukvårdslagen, 21 §

”I planeringen och utvecklingen av hälso- och sjukvården skall kommunen samverka med samhällsorgan, organisationer och privata vårdgivare.” Lag (1995:835).

9. Socialstyrelsens allmänna råd, SOSFS 1993:17, Inledning

”En humanistisk människosyn och ett antagande om människors lika värde genomsyrar HSL. Detta innebär bl.a. att ett genomtänkt etiskt förhållningssätt ingår i kraven på god vård. Detta gäller även omvårdnad. Liksom all annan vård ges omvårdnad till patienterna på lika villkor utifrån vars och ens behov, oberoende av ålder, kön, utbildning, ekonomi, etnisk bakgrund och religion. Patienten ges möjlighet att delta i beslut om och genomförande av sin omvårdnad. Varje situation är unik och omvårdnaden utformas därför individuellt.”

10. Socialstyrelsens allmänna råd, SOSFS 1993:17, Omvårdnadsåtgärder

”Omvårdnadsåtgärder i vid mening innebär att berörd personal i samverkan med patienten och när så är lämpligt även patientens närstående formulerar och tydliggör mål för fysisk, psykisk, social och andlig hälsa. Omvårdnadsåtgärder

spänner över ett brett fält från högteknologiska insatser till stöd i existentiella kriser.”

11. Sekretesslagen

Sjukvårdspersonalens skyldighet att iaktta sekretess regleras i sekretesslagen.

12. Lag om Svenska kyrkan, 4 §

”Församlingen är lokal enhet inom Svenska kyrkan och omfattar de personer som tillhör Svenska kyrkan och är bosatta inom församlingens område.

Församlingens grundläggande uppgift är att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission.”

13. Förordning (1999:974) om statsbidrag till trossamfund,

11 §

”Verksamhetsbidrag får lämnas till andlig vård inom sjukvården.”

Samarbetsrådet för andlig vård inom hälso- och sjukvården

Kontaktpersoner är konsulenterna för Svenska Kyrkans centrum för andlig vård inom hälso- och sjukvården (se nedan), samt Frikyrkosamråds konsulent för andlig vård inom hälso- och sjukvården (se nedan).

Svenska kyrkans centrum för andlig vård inom hälso- och sjukvården.

Konsulentens adress:

Telefon 018-564024, Mobil 0733-622 629

Fax 018:108375

Hemsida:

www.svenskakyrkan.se/samariterhemmet/andligvard.html

Postadress:

Samaritergränd 2, 753 19 Uppsala

Frikyrkosamråd, andlig vård inom hälso- och sjukvården.

Konsulentens adress:

Telefon: 08 - 453 68 33, Mobil 0708 - 97 96 05

Fax 08 - 453 68 29

Hemsida: www.skr.org

Postadress:

Sveriges frikyrkosamråd, 172 99 Sundbyberg

Besöksadress: Ekumeniska Centret,

Starrbäcksgatan 11, Sundbyberg

Föreningen för Svenska Kyrkans anställda i sjukvården (SKAIS)

Kontakt: se Sjukhuskyrkans hemsida:

www.svenskakyrkan.se/sjukhuskyrkan

Föreningen för Frikyrkornas anställda i sjukvården. (FAS)

Kontakt: se Sjukhuskyrkans hemsida:

www.svenskakyrkan.se/sjukhuskyrkan

